

Végtelen, mint a kubikosné nótája*

Varga Sándor, a Muravidéki magyarság egyik kiváló helytörténész-újságírója tette közzé az alábbi, a két világháború között keletkezett, mára helyi népi szóláshasonlattá lett történetet: szülőfalujában, a Lendvához közeli Göntérházán élt a boldog békeidőkben Annus néni és férje, aki kubikos volt. Amikor az első nagy háború kitört, Annus néni ura is behívót kapott, ki is ment a frontra – és azután, mint annyi sorstársának, nyoma veszett. Sohasem derült ki, a fronton tűnt-e el, halt valahol hősi halált, netán hadifogolyként pusztult el valamerre. Az asszony azonban, mint ugyancsak annyi sorstársa, soha semmilyen hivatalos értesítést nem kapott férje haláláról, hát várta, várta, várta haza, akárcsak oly sok hitves, anya, testvér. Nehéz sorban élt, a falu népe úgy igyekezett rajta segíteni, hogy a legkülönbözőbb alkalmi munkákra hívták el, krumpliültetéstől kendertépésig, kapálástól aratásig. Ha mást nem, élelmet mindig kapott, meg tudott élni valahogyan. Földijei megfigyelték: valahányszor – kifizetve, jól feltarisznyázva – hazafelé tartott, a jól végzett munka s az ezzel megszerzett anyagi biztonság felett érzett jókedvében (ilyenkor nyilván optimistább lévén, abban is jobban hitt, hogy az ura egyszer csak hazakerül) – dalra fakadt és énekelt, énekelt, dalolt hosszasan, órákon át, úgy tűnt, soha véget nem érően. Így terjedt el a mondás Göntérházán és az egész Muravidéken: ha valaminek nem akar vége lenni soha – végtelen, mint a kubikosné nótája...

* * *

Kevés Kárpát-medencei tájegység nevével, értelmezésével van akkora zűrzavar, összevisszaság, félművelt tájékozatlanság, mint a Dunántúl délnyugati csücskét jelentő Muravidék, Muraköz, Muramente, Murántúl, Vendvidék, Lendva-vidék esetében. Gyakorlatilag teljes a káosz. (Idestova két évtizede, a délszláv háború kitörésekor legkirívóbban talán Szlavónia-Szlovénia esetében lehetett tapasztalni hasonlót, ebben viszont alighanem az ENSZ-főmegbízott mulyamajom Van den Broek vitte el a pálmát, kinek a térségről birtokolt ismeretanyaga

nagyjából egy közepes értelmi képességű hőscincér felhalmozott tudásmennyiségével volt egyenlő.)

A régi Magyarországon a kisebb tájak elnevezésének sokkal inkább lokálisan megkülönböztető jellege volt csupán, sem nemzetiségi összetételében, sem karakterében nem választották alapjaiban és mélyebb eszmei-történeti tartalommal külön az egyes vidékeket. Esetünkben ez például azt jelentette, hogy a történeti Vas és Zala megyék délnyugati területeit csak akkor különböztették meg – úgy-ahogy, annyira-amennyire – a megye egyéb részeitől, ha azt valamilyen természetes akadály hagyományosan elválasztotta egymástól. Például a Muraköz esetében, amely a Mura és a Dráva által közrefogott, a két folyó közötti, Zalának Horvátországgal közvetlenül határos területét jelentette. A zavart éppen az okozza, hogy mindenféle egyéb – természetesen Trianon után elterjedt és használt – elnevezés nem igazán körülhatárolt, tehát nem a hagyományos kritériumoknak megfelelő tájegységet jelöl, hanem vagy a magyarok által lakott vidékeket, vagy az elcsatolás miatt az egykori Jugoszláviához került területeket. Próbáljuk meg sorban, a szó szoros értelmében feltérképezni ezeket.

A már említett Muraköz – végül Horvátországhoz kerül, jelenleg is a független horvát állam része, Zala egykori délnyugati szöglete, 740 négyzetkilométer, 1910-ben is már 91,6 százalékban horvát nemzetiségű lakossággal, központja Csáktornya. (Az összlakosság – 90 ezer 387 fő – hét és fél százaléka volt magyar, a magyarok egyedül Csáktornyan voltak csekély – 46,7 százalék a 46-tal szemben – többségben. A népesség közel fele, 41,2 százaléka beszélt magyarul. Magyarok éltek még – már ekkor is szórványként – néhány muraközi faluban: Muraszerdahelyen, Drávanagyfalván, Drávavásárhelyen, Stridóváron, Perlakon, Alsódomboruban és Kotorban.)

A ma Muravidéknek nevezett rész – vitatott a Lendva-vidék elnevezés használata is – a maig többségben magyarok által lakott, az egykori Zala és Vas megyéktől a királyi Jugoszláviához csatolt 26 falu vidékét jelenti, amely a Murától északnyugatra,

* Részlet a szerzőnek az idei könyvhétre a budapesti Masszi Kiadónál megjelent, *Az elárult hadosztály* című kötetéből

keskeny sávban, hosszanti irányban – mintegy 15–20 kilométer hosszan – elnyúlva helyezkedik el. Ez a tájegység két részből tevődik össze: Alsólendva közvetlen környékéből és az ettől még északnyugatabbra található, az osztrák-szlovén-magyar hármashatár közelébe szorult, a magyarországi Őrség szerves folytatásának számító, Muraszombathoz közeli Alsó-Őrségből. (Utóbbi csak néhány, valaha Vas megyei református magyarlakta falut – Őrihódos, Domonkosfa, Kapornak, Kisszerdahely, Domaföld, Csekefa, Szécsiszentlászló – jelent.) „Két nagyobb magyar néprajzi egység: az Őrség és a Hetés (tágabban: Lendva-vidék) nyúlik át a mai Szlovénia területére” írja a kisebbségkutató Székely András Bertalan. „Hetés népe (...) etnográfiai sajtosságokban gazdag magyar csoportot képez Alsólendva és Lenti térségében, a Kebele és Lendva patak között. Bár tizenegy falut sorolunk ide, neve valószínűleg összefügg a 'hetes' számnévvel, és feltehetőleg egy mára elhomályosult egyházi vagy közigazgatási egység emlékét őrzi.” (Hét község, „hétháza”.) A Mura és a trianoni magyar határ közötti Hetés központja Alsólendva, a mai Muravidéki magyarság „fővárosa”, egykoron majdnem 90 százaléknyi, jelenleg kb. egyharmad részben magyar lakossal.

„Az új határokkal a Hetés mintegy fele, az Őrség mintegy egyharmada került Szlovéniához” összegezi a szlovéniai magyarok 1996-os évkönyve. Hozzáteszi azonban, hogy zavaró a Muravidék elnevezés, mivel az voltaképpen Szlovéniának a nyugatról a Murával behatárolt egész keleti területét takarja, magyar szempontból tehát helyesebb lenne a nagyobb részben magyarok lakta Muravidék esetében Lendva-vidékről beszélni. Egy közösség földrajzi kiterjedésének jelölésére talán helyesebb lenne ez a megjelölés, csak hogy az évkönyv helyi szerzői maguk ismerik el, hogy vidékük földrajzi behatárolása bizony ily módon eléggé nehezen határozható meg, és sok zavart okozna (így is okoz eleget). Maradjunk hát meg az egyébként is mostanra egyre inkább közkeletűvé váló Muravidék elnevezésnél...

(Kiegészítésnek már csak annyit: Vend-vidéknek a szlovénok régebbi nevével jelölt, nyugaton a régi osztrák-magyar határral, délen Muráráig a Murával, keleten a Dobrai-hegyek gerincén át a Kebele-patak-vonalán át Vas és Zala közigazgatási határaival, északon pedig az Alsszölnöktől Gedőudvarig húzott képzeletbeli vonallal határolt területet nevezték, Muraszombat központtal. A Murántúl-Muramenté-Muráninnen meg csupán az „attól függ, honnan nézzük” igazsága jegyében fogant – valóban „nézőpont”, irány, elhelyezkedés szerinti, önkényes elnevezések.)

* * *

Különös vidék az országnak ez a délnyugati sarka. Annyira eredeti zamatú, hogy Hamvas Béla, megbocsátható túlzással, híres Az öt génuszában külön mediterrán – az ötödik – magyar szellemi tartópillérnek nevezi ki a hagyományos négy nagy tájegység – Alföld, Felvidék, Dunántúl, Erdély – mellé. Ezt egyebek között úgy indokolja, hogy „a délnyugati sarok legközelebbi rokona nem Somogy, hanem a Provence és Isztria és Dalmácia és közelebb áll Attikához, mint Győrhez vagy Fejérhez...a táj északnak háttal áll, arccal a tenger és Róma felé... A Földközi-tenger (...) itt átugrik a hegyeken és messze felsugárzik északkeletre (...). Délnyugaton az oldottság bája fáradtsággal és unalommal vegyül... A gazdálkodás itt familiáris és intim (...), várostalan és ipartalan vidék, nincs szükség szervezésre (...), a délnyugati kúria a család jelképe a béresházak között, mint az apa és a házi istenség (...). A levegőben arany szemcsék csillognak, mint a dalmát szigetek között a misztrálban, és ebben a tündöklésben érik a szőlő (...). Az egész országban ez az egyetlen hely, ahol az ember tudja, hogy az élet akkor magasrendű, ha művészi.”

Minden ízében mélyen dunántúli, ugyanakkor mégis varázslatosan egyéni hangulatú táj a Muravidék. A tájegység népi kultúrája majdnem akkora kincsesbánya, mint a szomszédos Őrségé vagy Göcsejé. Székely András Bertalan azt írja, hogy „a jellegzetes, „szeres” népi építkezés több száz éves példái még a hatvanas években is szép számmal fennálltak...Göntérházán és Kámaházán maradt meg szoknyás harangláb.”, Gönczi Ferenc szerint „oly czifrán s szépen sehol sem szőnek a vidéken, mint itt”, egy kortárs néprajzkutató, Balassa Iván pedig elmondja, hogy „a Lendva-vidéki tájat a múlt században még vízjárások szabdalják, állóvizek tarkították. Ezért a halászatnak, madarászatnak, vadászatnak különös jelentősége volt a nép életében. A legöregebbek századunk első felében még arra emlékeztek, hogy <halászatból, csikászatból és vadászatból élt a nép>...a Lendva-vidéki magyarok népi műveltsége sok hasonlóságot mutat Göcsej és Őrség kultúrájával, számos egyetemes pannon vonást őrzött meg, de...jellegzetes egyéni vonásokkal is rendelkezik.” Magyarsága viszonylag zárt közösséget alkot, de a néprajztudós szerint közvetett hatást gyakorolhattak rá az Ausztriából, Horvátországból, Baranyából, Bácskából hazaérkező szezonmunkások magukkal hozott népszokásai, hiedelmei vagy a kubikos mederszabályozó munkások, néptáncosok ide szállított szellemi kincsei.

Alsólendva „kies fekvésű, régi kis városka, északon szőlővel fedett dombok övezik, délre mintegy hat

kilométernyire kanyarog a Mura. Híres régi vára az Esterházy-vár, amelyben egykor Mátyás, az igazságos is megpihent nápolyi útja közben.” Ezt a leírást kiegészíthetjük azzal, hogy talán ez a „legmediterránabb” hely Hamvas Béla magyar mediterránumnak kinevezett Délnyugatán belül: szőlőt érlelő, „Adria melléki” klíma, szelídhajlatúak, zöldellők azok a bizonyos dombok és rajtuk pincék mindenféle a felfutó ösvények mentén. A hangulat kicsit bohém, kicsit keser-édes, kicsit „nyugtatásítottan” bácskai – mulatós-dzsentris, némi pannon kulturáltsággal fűszerezve. Eredeti és igen kedves, tipikusan „dunántúli-mediterrán” embere e tájnak például a költő-publicista-lapszerkesztő-borász Bence Lajos, de szinte ugyanilyen volt a sajnos már eltávozott költő, a Muravidéki haikuk mestere, Szúnyogh Sándor. (Mellékesen: itt született a nagy szobrász, Zala György, az aradi Szabadság-szobor alkotója.) A lendvai, Lendva környéki milióban a bor illata Makovecz-stílusú házak, nagyszerű helytörténeti kiadványok, rövid, finom versek és aranyszívű, meghatóan vendégszerető emberek között szálldogál a kicsit mindig tavasziasnak érezhető levegőben, miközben nagyszerű társaságban az ember kényelmesen hátradőlve elandalodhat és azon merenghet, öregkorára vajon nem itt, ilyesféle környezetben kellene-e élnie (esetleg egyúttal politikai menedékkjogot is kérve itt)?

* * *

Az összeomlás első híreinek hatására a Muraközben már 1918. november elején zavargások törnek ki, amik konkrétan többnyire kollektív bűncselekmények elkövetésében mutatkoznak meg: az erőszakoskodó, többnyire leszerelt vagy dezertált horvát katonákból és hozzájuk csapódó kétes elemekből álló bandák, amelyek gyakran zöld zászlóval vonultak, s ezért a nép „zöldkádereknek” nevezte őket, mindenekelőtt öncélú rablásokban és önkényes „népbíráskodásban” élték ki magukat. November elsején – még a Drávától délre, tehát Horvátországban – Légrádban és környékén randalíroznak, 2-án azonban már a Muraközben, Murakirályon és Perlakon jelennek meg. Leverik a helységnevéjelző táblákat, fosztogatnak, rabolnak, fenyegetőznek. Muracsányban és Alsómihályfán betörnek a községi pénztárba, az adóügyi jegyzőt bántalmazzák, elzavarják. 3-án a varazsdi Dráva-hídnál a csendőrség veri szét a Csáktornyára bevonulni akaró csőcseléket. A muraközi események hatással vannak a Lendvavidékre is: Alsólendván kirabolják a Wortmann-féle kereskedést, zaklatják, bántalmazzák a zalagyertyánosi és a kapcai jegyzőt, Belatincon szétverik a jegyzői irodát és kirabolják a kastélyt, fosztogatnak Kiscsehiben, Letenyén,

Erdőházán, Kányaváron, Murarátkán, Szent-adorjánban. Lovásziiban a kápolnát kaszárnyának használják – itt is, máshol is a szentek szobrai megcsonkítják, kidobálják. Zala megyében a személy- és vagyonbiztonság érdekében elrendelik a statáriumot (november 25-ig van csak érvényben). Több mint 400 főből álló karhatalmi alakulatot hoznak létre, ezt rögtön Csáktornyára történő érkezésekor támadás éri – az egység megtisztítja a vasútállomást, majd az egész várost és a bandák által megszállt Drávavásárhelyt is. (November 12–13.) Stridóváron november 15-én csinálnak rendet, 23 banditát fognak el, őket másokkal együtt statáriálisan elítélik. (Magyar adatok szerint a Muraközben 20, horvát adatok szerint 37 személyt végeztek ki.)

„A karhatalmi fellépés hatására az események lecsendesedtek. A magyar hatóságok, ahol lehetett, az elrabolt vagyontárgyakat visszaszolgáltatták. Ez történt például Alsólendván a Wortmann-féle kereskedés esetében is” – írja Zsiga Tibor történész.

A statárium feloldása után szinte azonnal intenzív tárgyalások kezdődnek a horvát nemzeti önrendelkezésről a Muraközben, önálló megye felállításáról, horvát nyelvhasználat és oktatás, önálló közigazgatás – gyakorlatilag teljes autonómia kerül szóba. Kormánybiztossá nevezik ki Obál Bélát, aki azonnal megkezdte a szervezőmunkát a helyszínen. (A 36 éves Obál Béla, aki a szomszédságban, a Vas megyei Vashidegkúton született, típusa a Monarchia tudós szakférfiújának: egyszerre nevezhető történetírónak, tanárnak és újságírónak. Az eperjesi evangélikus teológián egyháztörténetet ad elő, történeti munkáiban a vidék és vendség ügyeivel is foglalkozik, helyi és fővárosi lapoknak dolgozik. Később Vas megye főispánja lesz, majd Sopronban és Bécsben él. Az osztrák fővárosban hal meg 1951-ben.)

Közben Ivan Novak – Muraköz képviselőjeként a mindenáron történő elszakadást propagáló Horvát Nemzeti Tanács tagja – kihallgatást kér Sándor „szerb-horvát szlovén” trónörökösztől. A diskurzusban a Muraköz fegyveres – „jugoszláv” – „felszabadítását” szorgalmazza. Megindul a szervezkedés, az aknamunka – a korábbiak ismeretében van is mire alapozni... Így aztán joggal írhatja helytörténeti munkájában Gönc László: az advent már aggodalmak, félelmek jegyében, egyáltalán nem békésen köszönt az ország délnyugati sarkára. A Horvát Nemzeti Tanács minden korábbinál alaposabb akciót készít elő, az előkészületeknek a suttogó propaganda útján persze híre megy – egész decemberben azután mindez alapjaiban határozza meg a közhangulatot. A horvát nyelvű lapokban hirdetések jelennek meg, melyek szerint önkénteseket

toboroznak a Muraköz (Midimurje) felszabadítására... December 15-i keltezéssel „a Muravidéken élő szlovén nép nevében” magyar és szlovén nyelvű felszólítást intéznek a budapesti Magyar Nemzeti Tanácshoz, amelynek értelmében december 24-ig vonják vissza a magyar katonaságot a Muraszombat, Alsólendva és Szentgotthárd által határolt térségből, „ne merészeljék akadályozni a terület szlovénjeit, hogy a wilsoni önrendelkezés elvei szerint a jugoszláv államhoz csatlakozzanak, ne kényszerítsék a szlovéneket továbbra is magyar iga alá. 1919. január 1-ig bocsássák el a magyar hadseregből a szlovén katonákat.”

És karácsony előtt néhány nappal Slavko Kvaternik és Mihalj Perko parancsnoksága alatt már útra kész az az egy lovasszázadból, egy gyalogszázalóaljából és két ütegből álló különítmény, amelynek feladata a Muraköz elfoglalása és Horvátországhoz „csatolása”, a jól bevált módszer szerint a békekonferenciát kész tények elé állítandó. És Jézus Krisztus születésnapjának reggelén, már hajnalban szerb és horvát tisztek vezetésével a négyezer főből álló alakulat átkel a Dráván. Először Muraköz „fővárosát”, Csáktornyát érik el. (Mint már említettük, a város az egyetlen, enyhén magyar többségű, mindenképpen tömegesebben magyarlakta hely az egész, több mint 90 százalékban horvát lakosságú Muraközben.) Perko alezredes felszólítja Gyömörey István főszolgabíró, hogy a járást a horvát államnak adja át. Gyömörey erre önként nem hajlandó. Fegyvert fognak rá. Az átadási jegyzőkönyvben hivatalosan „bejelenti tiltakozását Zala vármegye nevében”. Ugyanezen napon megszállják a perlaki járást is, azonban – meglepetésre – a hódítók egyáltalán nem érik be a túlnyomó többségben horvátlakta Muraközzel: már Nagykarácsony napján, tehát 1918. december 25-én bevonulnak a Murán túlra, elfoglalják Alsóbesztercét, Belatincot, Felsőszeménnyét – és Lendvát is... Jure Jurisics csapatai (kb. huszan vannak) teljesen védtelen, elhagyatottan tűnő magyar településre óvakodnak be; Hamburger Jenő úgy rendelkezett – állítólag éppen Csáktornya megszállásának hírére –, hogy a Lendvára határvédelmet ellátni érkezett magyar alakulat haladéktalanul hagyja el a települést...

„A megszálló katonaság mindenütt elfoglalta a hivatalokat, az állami eszközöket, pénzeket. December 28-án Horvátországból megérkeztek a horvát hivatalnokok és felváltották a még helyükön levő magyarokat” – számol be Zsiga Tibor. „A horvát hatóságok ajánlatot tettek több magyar köztisztviselőnek, maradjanak horvát szolgálatban. Miután ezt mindenki megtagadta, útlevelet adtak nekik és távozásra szólították fel őket. Bár a szerb és horvát katonaság átkelt a Murán és több helységet

elfoglalt, mégis lezártak minden átjárást a Murán magyar és horvát oldalról egyaránt. Megszüntették a vasúti és a telefonösszeköttetést.” 28-án Jurisics csapatai elérik és minden ellenállás nélkül elfoglalják – Muraszombatot is.

* * *

Muraszombat, a Muravidék – ezen belül az úgynevezett Vend-vidék – központja, csöndes és álmos városka a Lendva folyócska jobb partján, már Vas vármegyében, a megye legdélibb nyúlványában, talán az egész közigazgatási egység „legalsóbb” településeként. Járási székhely, nevét szombatonként tartott hetivásáraitól kapta. Ekkoriban mintegy 2800 lakosának szűk fele (47 százalék), kb. 1300 magyar, a többi szlovén. (Csak érdekességként: éppen tíz évvel ezelőtt, 1908-ban itt születik Sólyom László, a majdani altábornagy, a Rákosi által kivégeztetett tábornokok egyike, akinek kálváriáját a nyolcvanas évek második felében majd színésznő lánya, Sólyom Ildikó írja meg.)

Muraszombat 28-i elfoglalását érdekes esemény – ha úgy tetszik, előjel – előzte meg. Főszereplője egy bizonyos Rudolf Meister, egy német nevű, de szlovén érzelmű tábornok és költő, a maribori katonai körzet parancsnoka – stájer-szlovén részről ő is részt vett a „zöldkáderek” lefegyverzésében, akkor még magyar, illetve Monarchia-alkalmazásban -, aki az első Jugoszláviához csatolandó Szlovénia számára megszerzendő területek egyik legfőbb harcosa. Stájerországban éppúgy tevékenykedett, mint a Magyarországhoz tartozó Muravidéken, az egész akkori Délnyugat-Magyarországon. Jelentős része volt abban, hogy a két fő érdekszövetséges, a szlovén és a horvát fél kölcsönösen ismerte – megismerhette! – egymás megszállási terveit a magyar területeket illetően. Meister ezért igyekezett a szlovén megszállást „felzárkóztatni” a horváthoz. (Heroikus erőfeszítése miatt szobrot is kapott 1987. október 10-én Mariborban.) Így most egy szekérre való fegyvert és lőszert, továbbá használható csendőr-legényeket is küld jó emberének, bizonyos Godina Józsefnek Alsóbesztercére – hogy a horvát helyett szlovén megszállás történjék. Valami katonai elhárítási csoda folytán azonban erről az akcióról valahogy tudomást szereznek a magyar fegyveres erők és rögtön akcióba is lépnek: 27-én Muraszombattól indulnak a szállítmány elé, négy gépfegyverrel és el is érik a közeli Muramelencét. A murai komp közelében kitör a harc. Godinának Meister küldeménye nélkül elmenekülnek, a hadianyag magyar kézre jut, a megszállók két embert veszítenek, a magyarok több foglyot ejtenek.

Másnap azután a Vasvármegye arról ír, hogy az antant megbízásából „a szerbek” megszállták Muraközt és hamarosan sor kerül a Muravidék, sőt Nagykanizsa és a vasi megyeszékhely, Szombathely

megszállására is. Már tegnap este óta Muraszombattal nincs telefonösszeköttetés. A lap azt is közölte: a magyar hatóságok viszont további megszállásokról nem adtak ki közleményt. Viszont a cikk befejezése: "A mai szomorú időket megillető, méltó komolysággal fogadjuk a megszálló csapatokat."

Tény, hogy 28-án reggel Muraszombatban még mit sem sejtének. A telefonok ugyan nem működnek, de a helységben tegnap igen sokan hallották a csatazajt, sőt, a településen állomásozó 20-as honvédekből egy tíz fős felderítő osztag egy tiszt vezetésével ki is ment a Murához, a komp felé, de mivel akkorra az összecsapásnak már vége volt, azt híresztelheték el, hogy szétverték a betolakodókat." Semmi sem utalt a közeli betörésre, a megszállásra." (Zsiga Tibor)

Délelőtt 10 óra tájban – úgy is mint a megszállók első csoportja – előőrsként egy horvát zászlós érkezett két (kettő – 2) katonával. Őket követte egy szekér, rajta tengerészruhába öltözött néhány katona, majd egy hintó, amin segédtisztjével maga a parancsnok: Jure, hivatalosan Erminij Jurisics százados ült. Kicsit később folyamatosan jöttek a többiek, valamennyien dél felől, a Mura, Barkóc irányából. (Teljes létszám: 90 tengerész, két ulánus, hat tiszt, felszerelés: a kézfegyvereken kívül több géppuska és két ágyú.) Hivatalosan jövetelük célját a közrend, a közbiztonság megvédésével magyarázták, noha Muraszombatban előzőleg az égvilágon semmiféle rendzavarás nem történt. A településen katonai közigazgatást vezettek be, elrendelték a fegyverek összeszedését, megtiltották az egyenruha-viselést, külön igazolványt a szabad mozgáshoz csak az orvosok kaptak. Letartóztatták Czifrák ügyvédet és Kemény Mór kávéház-tulajdonost, azzal vádolva őket, hogy ők „hívták” a magyar csapatokat az előző napi támadáshoz. A közbiztonság védelme érdekében arról is gondoskodtak, hogy az Obál kormánybiztos által pár nappal korábban gondosan a városba juttatott ellátmánytól – 22 ezer korona értékű szappan, kétezer korona értékű dohány, két vagonnyi, világításához szükséges petróleum és megszámlálhatatlan mennyiségű élelmiszer – az éjszaka leple alatt megszabadítsák Muraszombatot, akár csak a lakosságot készleteitől (18 szekér). Zsiga Tibor szerint „amit nem szállítottak el, a lakosság között féláron értékesítették. A gazdák lovait lefoglalták az ágyúk vontatásához."

A Vas megyei alispán Szombathelyen még a megszállás napján, tehát 28-án értesül a történetről. Másnap Muraszombatból küldöttség megy Obál kormánybiztoshoz a megyeszékhelyre, sürgős segítséget kérve. December 30-án összeül a Vas megyei Nemzeti Tanács és úgy határoz, küldöttséget meneszt Muraszombatba a helyzet tisztázására." A

Nemzeti Tanács azt valószínűsítette, hogy a muraszombati eseményeknél egyéni akciónál van szó" írja Zsiga Tibor."Vagy a horvát katonaság foglal le és hurcol el anyagi javakat(rekvirál), vagy egy rablóbanda tevékenykedik." Közben Obál Béla tájékoztatja a kormányt, a kabinet kapcsolatba lép régi jó ismerősünkkel, Vix ezredessel, aki közli: a demarkációs vonal változatlanul a Mura errefelé húzódik, ettől való eltérés nem lehetséges. És mivel Muraszombat a Murától északra, tehát „befelé” található – Obál arról értesül: a megszállás jogtalan és azzal szemben lépjenek fel akár katonasággal, tehát fegyveresen is.

A kormánybiztos ügyesen kihasználja a dolgok ilyenén való alakulását: mivel pontos értesülése van arról, hogy még december 27-én nemcsak Muraszombat előtt, de Alsóbesztercénél is a magyar katonaság felszámolta és a Murán túlra üldözte a megszállókat és azzal is tisztában van, hogy szlovén (akkoriban vendnek nevezték) lakosság túlnyomó része egyáltalán nem híve semmiféle délszláv egyesülésnek – tárt karokkal fogadja azokat a mind nagyobb számban Szombathelyre érkező vend férfiakat, akik az események hatására mindinkább felpaprikázódva, fegyverrel kívánnak részt venni a betört ellenség kiverésében. (A vendek egyébként annyira szeretik és tisztelik Obál Bélát, hogy mind a Zala, mind a Vas megyeiek még december elején közös beadvánnyal fordulnak „a köztársasági magyar népkormányhoz”, hogy „nevezzen ki haladéktalanul kormánybiztost” s erre a célra „ a vend nép egyhangúlag Obál Bélát, az eperjesi jogakadémia tanárát óhajtja. . . személyében látjuk azt az embert, aki igaz ügyünket [a Magyarországon belüli autonóm vend vármegyét – D. L.] megvalósítja.” Így lesz december 12-től kormánybiztos Obál Béla.)

A szerveződő katonai egység parancsnokának Pernecky Jenő századosot nevezik ki. Pernecky a szombathelyi 83. gyalogezred tisztje, később az olasz harctéren a 106. gyalogezrednél szolgál. Régi, kipróbált frontkatona, számos kitüntetés tulajdonosa. Külön vend századot szervez karhatalmi zászlóaljába, amely rajtuk kívül nemzetőrökből, határrendőrökből, csendőrökből áll. (A teljes létszám valamivel több mint 250 fő.)

A százados nem vesztegeti az időt: alakulata január 2-án este készen áll az indulásra. A szombathelyi pályaudvaron bevagoníroznak és 3-án hajnali 5 óra tájban, tehát még jóval napkelte előtt a Muraszombattól közvetlenül északra fekvő Márkusháza állomásán fejlődnek harci alakzatba. Pernecky négy csoportra osztja az egységet: az első a vasútállomás, a második a Dobray-féle vendéglő és a takarékpénztár, a

harmadik a kastély, a negyedik a majorság elfoglalására kap parancsot.

send és teljes sötétség. Az állomás épülete körül a másodperc tört része alatt kitör a lövöldözés, a dermedt félálomból felriadt megszállóktól csak egy-két szórványos válaszpuskázására futja, percek alatt megadják magukat. A városban a vendéglő mellett az első rohamban a magyar egység beszakítja a szálloda aiját és valósággal bezúdul az épületbe, szobájában letartóztatja a megszállók legédesebb álmából felköltött kormánybiztosát, Bozsidar Severt (a rangot ő maga adta magának) – majd megadásra szólítják fel magát Jurisics századost is, kire öltözködés közben bukkannak. A százados kézigránájaihoz kap, de már dördülnek is a lövések. Jurisics súlyosan megsebesül (később magyar orvos menti meg az életét, jobb karját amputálni kell, egész életére béna marad). A takarékpénztár környékén hosszabb tűzpárbaj alakul ki: a horvátok ágyúikat is használják, végül a szállodából odaérkező magyar csapat segítségével számolják fel ezt a csoportot. Órákig tartó, kemény csata kezdődik a kastélynál és a majornál, végtelennek tűnik, mint a kubikosné nótája. A horvátok többször visszaverik a támadást, mindkét helyszínen többször át kell csoportosítani a magyar erőket.

„A magyar karhatalmi egységet az első lövések után nagyban segítette a helyi lakosság. Szinte népfelkelés tört ki.” Zsiga Tibor megállapításához hozzá kell tenni: mintha a jó három héttel későbbi Balassagyarmat szelleme költözött volna előre le ide a magyar mediterránumba – azzal a megindító különbséggel, hogy itt a megszállók ellen, Magyarországért harcolók között nagy számban találni nem magyar ajkú, de annál magyarabb szívű honfitársainkat. A Muravidék 1941-es visszatérése után megjelent, Délvidéki emlékkönyv című kiadvány így tisztelgett előttük: „hasonlót a világháborúban részt vett nemzetek egyikénél sem találunk... Egyedül a kis vend népben volt meg az az erő, hogy minden felsőbb parancs vagy utasítás nélkül fegyvert tudott ragadni, az új uralom csapatait meg merte támadni és azokat bátor harc után ki is tudta verni.”

1919. január 3-án reggel 9 órára Muraszombaton vége a megszállásnak, a helység teljes mértékben felszabadult. Több helyütt a magyar katonaságnak kell megvédeni a „horvátvezetőket”, a janicsárokat-árukat a készülő népi tételektől. A magyar csapatoknak két halottja és négy sebesültje, a megszállóknak húsz halottja és nyolc sebesültje van, 7 tiszt és 21 közlegény esett fogságba (no meg a „kormánybiztos”). A magyar alakulat lefoglalta a két ágyút, továbbá két géppuskát, több mint száz kézfegyvert és nagy mennyiségű lőszert. Obál Béla kormánybiztos Pernecky Jenőt őrnagyi kinevezésre

terjesztette fel és az egész egység külön dicséretben részesült. (A felszabadító magyar csapatok egyik hőse halottja az a Bednyák Vince, aki Szombathelyen önként jelentkezett a csatába és a források szerint igen derekasan harcolt. A szintén elesett Matisz Lajos tengerész volt, akit társai hősként tiszteltek. A háborúban a Szent István csatahajón szolgált, túlélte a hajó elsüllyesztését is.)

A muraszombati csatáról azt írja Mikola Sándort idézve Bence Lajos: olyan nevezetes esemény, hogy szinte páratlan – és példa értékű... Ennek a csatának köszönhetően ugyanis „a párizsi békekonferencia május 12-i határozata értelmében Mura-vidéket Magyarországnak ítélik.” Óriási hatással van a muraszombati csata a térség további eseményeire is. A megszállók elhagyják Belatincot, Felsőszemenyét - és Lendvát is...

Mikola Sándor aligha túloz: Zsiga Tibor szerint a Muraszombaton történtek következtében „a magyar hatóságok megerősíthették a Mura vonalát. Különösen Alsólendva kapott jelentős katona megerősítést mint járási székhely... A katonaságot megerősítették nehézfegyverekkel is. Az ágyúkat a Fekete-ér partján, az állatvásártérre állították fel, lőiránnyal Muraszerdahely [vagyis a Murántúl, dél – D.L.] felé.” (Egyébként Mikola Sándorról annyit: ő a vendség korabeli másik nagy embere, Európa-hírű fizikus – nevét őrzi az egyenletes mozgás tanulmányozására létrehozott buborékos, ún. Mikola-cső - , kiváló pedagógus, akadémikus, a vend kérdés szakértője, részt vesz a békekonferencián is. A két háború között vend nyelvű lapot szerkeszt. Híressé lett, A vendség múltja és jelene című munkájában tagadja a szlovének szláv voltát és azt próbálja bizonyítani, hogy a vendek kelta eredetűek. A Muravidék visszatértekor, 1941-ben ő is visszatér szeretett tájára és aktív közéleti tevékenységet fejt ki. 1945-ben a megszálló titóista hatóságok internálják, nagy nehezen, szeptemberben kiszabadul, de az idős ember – 74 éves – az elszenvedett testi és lelki kínzások következtében október 1-jén Nagykanizsán meghal.)

1919. január 12-én a Muravidék magyar katonai parancsnokának, Schöfl Rezső őrnagynak vezetésével tárgyaló küldöttség megy Csáktornyára, ahol részletesen kifejti a magyar hatóságok álláspontját. Bejelenti: nem járulnak hozzá semmiféle – a megszállók által kért – „semleges zóna” létrehozásához, nem ismerik el a Muraköz megszállásának jogosságát sem, hivatkoznak a belgrádi katonai konvencióra, melynek értelmében a déli határ a Dráva folyó vonala kell legyen. Ennek értelmében követelik a Muraközben is a magyar közigazgatás azonnali visszaállítását, mellékesen

éppen a belgrádi egyezményre hivatkozva, hiszen az is erre kötelez.

Közben Alsólendvára egymás után érkeznek a magyar csapatok - őrséget szerveznek, „a sikeresebb fellépés érdekében.” Nustál Béla százados, Sztrazsinszky István főhadnagy, Palller Endre (géppuskás) főhadnagy és Zob Péter hadnagy vezetésével előbb ötven fős, majd – a soproni 9-es Nádasdy-huszárok – századnyi erő vonul be a városba, végül január 8-án Bergmann Gyula századossal az élen tüzérek is jönnek. Obál kormánybiztos, ki ekkor már Vas megye főispánja is, joggal állapítja meg, hogy a lakosság jelentős része rokonszenvezik a Mura mentének Magyarországhoz tartozásával – ezért a megye határmenti szakaszának további megszilárdítása érdekében támogatást, gyűjtést szervez – Gönc László adatai szerint a vidék tehetősebb családjainak adakozása 300 katona felszerelését teszi lehetővé... (Amikor később, a március 21-én kitört bolsevista uralom idején a nyegle és magabiztos pesti ifjanc-elvtársak, kiknek a leghalványabb fogalmuk sincs a magyar vidék mélyebb természetrajzáról, sorra küldik rendelkezéseiket ide is a magántulajdon megszüntetéséről, a vallás „magánügyé” minősítéséről, a nagyobb üzemek és intézmények kommunizálásáról és legfőképp: a haza fogalmának „kicsinyítéséről” – Alsólendva népe az amúgy is meglehetősen ellenszenv után megmozdul: a városka rövidesen „ellenforradalmi központtá” válik. Az itt állomásozó katonatisztek összefognak a helyi értelmiséggel – mérnökökkel, jogászokkal, közigazgatási szakemberekkel – , a szervezkedés rövidesen kapcsolatot létesít a közeli nagyobb településekkel, elsősorban Letenyével és Muraszombattal. Húsvét előtt már szinte az egész vidéken robbanás előtti a kommunistaellenes hangulat – a föld népével szinte beszélni sem kell, valósággal ordít róluk az elkeseredés és a gyűlölet az új urakkal szemben. A bolsevisták elűzése megkezdődik, a végső sikert – mint a magyar történelemben annyiszor – árulás hiúsítja meg: egy lehallgatott telefonbeszélgetés után az egyik megvesztegetett katona hamis hírekkel – „jugoszláv támadás” – zavart kelt, a direktórium börtönbe zárt tagjait kiszabadítja – az alsólendvai ellenforradalom embereinek menekülniük kell, ám szinte páratlan, hajszál híján szenzációs kommunistaellenes akciójuk mégsem volt sikertelen: a hátralevő, májustól augusztus elejéig tartó kommunizációban a bolsevik uralom lényegesen „puhább”, óvatosabb errefelé, mint más vidékeken...)

„A Murán átkelt szerb, horvát fegyvereseket sehol sem fogadták örömmel” közli Zsiga Tibor. „Sőt, ennek éppen az ellenkezője volt tapasztalható. A rövid

életű, mintegy kéthetes megszállás alatt a helyi lakosság fegyveres akcióval is tudomásukra adta azt, hogy jelenlétük nem kívánatos.” (Zsiga példának hozza a Petesházától északra fekvő Firtyfalunál történt esetet, amikor tüzet nyitottak a horvát járőrökre.) Ugyanakkor a Muravidékről eltávozott idegen katonaság nem tudott belenyugodni a területablás megghiúsulásába. Február 7-én betörték Murarév községbe, lövöldöztek, terrorizálták a lakosságot, több ezer koronás kárt okoztak.

Február első napjaira úgy tűnik: a muraszombati csata és az azt követő általános magyar megerősödés a vidéken meghozza a maga gyümölcsét. A január 18-án megnyílt békekonferenciáról biztató hírek érkeznek: noha február 6-án Csehszlovákia, Románia és az alakuló szerb-horvát-szlovén állam együttesen megfogalmazza és előterjeszti területi követeléseit Magyarországgal szemben, a délszláv követelések a történet hatására szemmel láthatóan mérséklődtek. Mi több, Zerjav, a szlovén kormány egyik tagja azt mondja, hogy Jugoszláviának „nincs szüksége a Vend-vidékre, mert legjobb országhatár a Mura, amely ingoványos árterületeivel a Vend-vidéket teljesen elzárja Jugoszláviától. Márciusban már a nyugati „szakértők” is hajlanak arra, hogy nagyjából néprajzi határokat állapítsanak meg itt délnyugaton: a javaslat a határvonalra a Dráva, illetve a Mura folyása a egészen az osztrák határig – ennek értelmében tehát a fegyveres ellenállás következtében felszabadult Lendvát és környékét Magyarországnak hagynák. Ezt erősíti meg hivatalosan a békekonferencia május 12-i határozata: „Párizsban a Legfelsőbb Tanács a területi kérdésekkel foglalkozó bizottsága...elutasította a Muravidékre vonatkozó jugoszláv igényt.” (Zsiga Tibor)

Csak az téved, aki úgy véli, hogy ebbe a – látszólag „kis tételt” jelentő – döntésbe a délszláv aktivisták belenyugodnak. (Kezdetben, április végén-május elején még azért csöndesebbek csupán, mert úgy vélik: Szentgotthárd és környékének megszerzése érdekében érdemes lemondani a Lendva-vidékről... Azonban, ahogyan Gönc László fejtegeti, később álláspontjuk „gyökeresen megváltozott, a követelések erélyesebbekké váltak.” „A jugoszlávok machinációi folytatódtak, az újonnan alakult, az antanttal szövetséges kis államok újabb és újabb deputációkat menesztettek Párizsba, újabb területi követeléseket támasztva Magyarországgal szemben” – írja Bence Lajos. Jugoszlávia megbízottak útján kapcsolatba lép a magyarság egyik legnagyobb – és legügyesebb – ellenségével, Edvard Benessel, akinek gátlástalansága és ravaszsága most is eredményt hoz. Benes személyesen közbenjár az úgynevezett területiális bizottság francia elnökénél, André Tardieu-nél és

tárgyal az igen befolyásos amerikai képviselővel, Robert Lansing-gel is. És a nyár közepére az antant álláspontja lassan, de biztosan megváltozik a Muravidék ügyében... A tájegység sorsa – ki tudja, miféle, mennyi ideig tartó és részleteiben mi mindent tartalmazó „machinációk” után – 1919. július 9-én dől el: ekkor jelenti – jelentheti – be a jugoszláv delegátus, hogy a Muravidéktől északra fekvő (jelenleg is Magyarországhoz tartozó, a Rába folyó völgyét jelentő) területekre ugyan nem tartanak igényt, azonban „elkerülhetetlen egy kiszögellés létrehozása a Murától északra.” Ezt azzal indokolja, hogy ott állítólag a lakosság kétharmada szlovén. (Erősen vitatható adat, főleg ha vesszük, hogy a döntéssel a lakosság egynegyede (23 százalék), az akkor még több mint 20 ezer fős magyar tömb került idegen fennhatóság alá.

Éppen amikor a legfrissebb zsákmány-részletre rá akarná tenni kezét az újdonsült délszláv államalakulat: Magyarországon megkezdődik a már amúgy is a végét járó 133 napos bolsevik lidércnyomás iszonyatos, az országot majdnem teljes egészében magával rántó haláltánca. Július közepén-második felében Kun Béla, szembesülvén az antant teljes megvetésével és nemtörődömségével nagyrabecsült személyét illetően, rájön, hogy kommünjével csak előre próbálhat menekülni: ellentámadást próbálnak indítani a szégyenszemre ekkor már álmaik nyugati határánál, a Tiszánál álló románok ellen. 20-án a demoralizált és hiányosan felszerelt vörös csapatok előrelendülnek, hogy aztán alig egy hét múlva, július utolsó napjaiban már „az egész Vörös Hadsereg le volt verve és fejét vesztve, teljes feloszlásban özönlött vissza a Tiszán” (Herczeg Géza), a románok pedig már a Tiszán innen, Budapest kulcsánál, Ceglédnél vannak... Közben – nem is annyira messze, lejjebb a Tiszánál, Szegeden, július 18-án Kozma Miklós – ekkor százados, a két világháború közötti magyar élet egyik jelentős alakja, a Magyar Távirati Iroda, majd a Magyar Rádió első elnöke - ezt jegyzi fel naplójába: „Tegnapelőtt megjelent Horthy hadseregarancsa, mellyel átvette a fővezérséget.”

Hadseregarancs.

A nemzeti kormány bizalma folytán ma átvettem az összes magyar haderők fővezérletét. Szívem mélyéből forrón üdvözlöm a fajunk színe-javából alakult katonaságot.

Bajtársak!

Nehéz időben, a sors csapásaitól sújtva, keserű hontalanságban vettük ismét kezünkbe a nemzeti színű zászlót, hogy diadalra vigyük a hazánkat

megsemmisítéssel fenyegető bolsevisták ellen. Küzdelmünk nehéz lesz, de bízom a magyarok Istenében, ki nem fogja elhagyni igaz ügyünket. Bízom a Ti acélos akaratotokban, a Ti önfeláldozó hazafiságtokban, a Ti kipróbált bátorságtokban és ügyességtokban, a Ti összetartó vállvetett igyekezetetek fogja meghozni a hazának a szabadulást és megváltást. Ne feledjétek, hogy egy ezeréves nemzet utolsó, hatalmas reménysége, imája, sóhaja Ti vagytok. De lesújtó kard is, ha kell.

Midőn Isten áldását kérem nagy vállalkozásunkra, megatottan és reménnyel eltelve indulok Veletek a közös munkára.

Szeged, 1919. július 16.

Horthy Miklós ellentengernagy, Fővezér

„Horthy szárnysegéde Magasházy László lett, parancsörtsztjei Fáy László és Hunyady Ferenc gróf huszár főhadnagyk, meg Deák Ferenc hadnagy” – közli még előírásosan Kozma Miklós. És 26-án már azt írhatja naplójába, hogy „Juliertől, aki Stromfeld után a vörösök vezérkari főnöke lett, értesítés érkezett Horthyhoz, hogy mihelyt a vörös hadsereg offenzívája lezajlott, készséggel áll rendelkezésére.” És nemsokára: „Augusztus 2.... irodám ajtaján beesik Rapcsák hadnagy és lélekszakadva, lihegve hadarja, hogy Újváry vörös repülőtszít megérkezett Pestről s jelenti, hogy a tanácskormány lemondott és Peidl elnöksége alatt új kormány alakult... A hír, mint a futótűz, a városban is elterjedt már... El akarjuk érní, hogy azonnal visszkapjuk fegyvereinket és hadianyagunkat a franciáktól és megindulhassunk. A hangulat nyomott, nem hisszük, hogy rövid időn belül megindulhatunk. Félórába sem telt, a tiszt szízekadokat, melyek maguktól riadóztak, akár azonnal útnak lehetett volna indítani, egy óra múlva pedig indulhatott volna mindenki, aki katona Szegeden... A katonai helyzet az, hogy az oláhok a Tiszát átlépték, sőt attól már tíztizenöt kilométerre állanak nyugatra és még abban az esetben is Budapest ellen akarnak vonulni, ha az antant ezt megtiltaná. A vörösök egy része teljes feloszlásban szétszaladt, más része egy ma érkezett jelentés szerint Horthy parancsai alá akarja helyezni magát... A csehek eddig nem mozdultak meg és valószínűleg nem is mozdulnak. Nekik egy időre elég az a szégyenletes vereség, amit a vörösöktől kaptak. A cseh armádiát csak az antant-jegyzék követelésére elrendelt vörös-visszavonulás akadályozta meg abban, hogy világgá ne fusson... Horthy a legenergikusabban sürgeti, hogy meginduljunk.” Augusztus 3-án estére „kialakult az a vélemény, hogy az oláhokat már nem lehet megelőzni... A döntő szót megint Horthy mondta ki, kifejtvén, okvetlenül át kell mennünk a Dunántúlra, még

akkor is, ha a franciákat befejezett tény elé állítjuk. Az ország meg nem szállott területén meg kell vetnünk lábunkat és leggyorsabban hozzá kell látnunk minél nagyobb erő szervezéséhez, hogy az antant szemében mint faktor szerepelhessünk.” És közben, augusztus 4-én, „az oláhok elérték Budapestet... Budapest ellenséges, még hozzá román megszállás alatt! Nem a háború juttatott bennünket ideig, hanem Károlyi Mihály és barátja, Kun Béla.”

Mindezenközben: teljes káosz és zűrzavar. Erőtlenség és tanácstalanság, lehetetlen állapot mindenfelé. A magyar mediterrániumra (is) áhító zűrzavar délszláv hatalom pontosan erre várt.

* * *

A július végi, augusztus eleji nagy bizonytalanságok idején még kivár kissé a Muravidéket már hatalmában tudó délszláv állam. A végső bátorítást a tulajdonképpeni döntés után majdnem egy hónappal, augusztus 2-án – aligha véletlen, hogy pont ekkor – kapják meg: a békekonferencia titkársága jegyzékben tájékoztatja a jugoszláv küldöttséget, hogy engedélyezték számukra a Muravidék megszállását. 5-én Pasics még egy engedélyt kér, biztos, ami biztos: a sietséget azzal indokolja, hogy vigyázni kell a gabonatermesre, nehogy a magyarok elvigyék... A jugoszláv katonaságnak pontos értesülései vannak arról, hogy augusztus 11-én és 12-én oszlatják fel a tanácskormány maradék (csekély számú) katonai alakulatát – a megszállás végrehajtása, miként Bence Lajos kifejti, úgy volt időzítve, hogy „akkor kerüljön erre sor, amikor a proletárdiktatúra csekély számú őrségeit már felszámolták, az új hatalom fegyveres alakulatai pedig még nem érkeztek meg, tehát amikor a terület teljes mértékben fegyver nélkül volt.” Védekezésre már – és még – egyszerűen nem volt, nem lehetett mód: az egyetlen kompakt magyar haderőt jelentő, Kozma Miklós által naplójában megörökített magyar alakulatok Szegeden, illetve a Dunántúl középső részére indulóban – a bécsi Antibolsevista Comité keretében szerveződött, később Nyugat-Magyarországon híressé lett, Lehár Antal ezredes által vezetett „katonai tagozat” pedig ekkoriban még nem olyan erős, hogy képes legyen komolyabb megszálló egység feltartóztatására és visszaverésére, csupán három-négy zászlóaljnyi katonaság van alárendeltségükben.

Ebben az „ex-lex” időszakban, egészen pontosan augusztus 12-én következik be a Muravidék végleges megszállása. Magyarország gyakorlatilag nem is létezik: Budapest utcáin kifestett képű, fűzöt viselő, a döbönt járóelőknek gyatra franciasággal válaszoló román tisztek grasszálnak, az Oktogonon rosszarcú, borostás, koszos román közkatonák őrzik a valaha monarchiásan gondozott gyepen gúlába

rakott fegyvereiket. Az ország kirablása ezekben az augusztus eleji napokban már teljes gőzzel zajlik: a vasúti vagonoktól a társzekerekre csengve-bongva fölhajgált írógépek tömkelegéig minden mozdíthatót visznek a rabló hódítók. Kormány, hatóság, rendfenntartás – mármint magyar – nem létezik. Teljes zűrzavar és ájult csend egyszerre, akármerre pillantunk.

Muravidékre pedig rágördül a délszláv henger – ráadásul olyan erővel, hogy a nép fegyveres ellenállásra nem is gondolhat. A korabeli krónikás szerint: „minden községben nagyobb számú katonai erők teljes hadi készütségben foglaltak állást, a stratégiaileg fontos helyeken lövészárkok és ágyúállások épültek, telefon- és távirdavonalat húzattak, mindenfelé katonai őrzőjáratok cirkáltak. Minden úgy történt, mint a harctereken, mintha a nagy és hatalmas Jugoszlávia harcban állana a maroknyi nép ellen.”

A Muravidékre bevonult főerők Ujanics tábornok vezetése alatt a muraszerdahelyi hídon át érkeznek. Nehézfegyvereiket a fenti háborús pszichózis maximális alkalmazásával azonnal kedvező harcálláspontokat jelentő állásokba telepítik, Alsólendván rögtön négy ágyút a nyilván komoly stratégiai jelentőséggel bíró, bükkhegyi „Lármafához”, később, mint Zsiga Tibor megjegyzi, onnan áttelepítik a vár körüli Csontos út végére, a Szent János-szobor mögé. Önálló híradóvonalakat építenek ki, az őrzőjáratok rögvest megindulnak a négy égtáj felé. A megszállt területet minden irányban lezárják.

„A jugoszláv állam” összegez Zsiga Tibor, „felbátorodott a «kis változtatások politikáján», annak sikerein – így kapták meg Dél-Baranyát, a Muraközt, a Muravidéket. 1919 augusztusától kezdve két éven át komplex tervekkel, gazdasági, etnikai, katonai érvekkel akart további területeket szerezni Magyarországtól.” Ennek következménye lett Pécs városának és Baranya megye nagy részének összesen 33 hónapon át tartó megszállása is – ezt a zsákmányt csak nagynehezen, 1921 augusztusában, Szent István napján adták vissza Magyarországnak.

* * *

Egy esztendő telt el a huszadik századi első magyar apokalipszis óta. Megint ősz van. 1919 novembere, a hónap alapvetően baljós jellege dacára, talán a remény legelső hírnökeit hozza.

Az 1919 augusztusának elejétől november közepéig tartó időszak a román történelem egyik legdicsőbbnek tartott szakasza: Magyarország legnagyobb része román megszállás alatt áll. Erdélyen és a Partiumon felül nemcsak a teljes Nagyalföldet, hanem – egészen a Győr-Veszprém vonalig – Északkelet-Dunántúlt is birtokukba vették és végig

azon alkudoztak, hogy legföljebb (ha már annyira muszáj innen-onnan kivonulni) csak a Tisza vonaláig vonják vissza csapataikat, hogy így sikerüljön kieroszakolniuk a korábban már többször említett Eminescu-jelszó, „a Dnyesztortól a Tiszáig” – valójában az 1916-os antant-ígéret megvalósítását... Ellenőrzik az állam- és közigazgatást, a sajtót – ami pedig a gazdaságot illeti, miként Salamon Konrád írja, teljes erővel folyt az ország kirablása: „vagonok százai hónapokon át vitték az élelmiszert, gyári berendezéseket s mindent, ami érték és mozdítható volt, semmibe véve a békekonferencia tiltásait.” Ioan Bratianu miniszterelnök szabályosan megszarolja az örült tobzódást megtiltani vagy legalább mérsékelni próbáló francia katonai attasét, mondván: „Ártalmatlan Magyarországot és mozdonyokat akarok... Hagyják hát a fenyegetéseket, és térjünk vissza a józan észhez. A józan ész azt kívánja, hogy beszéljünk barátokként, hiszen azok vagyunk... És mi történik, ha megtesszük azt a rossz viccet, hogy holnap visszavonulunk a Tiszán át, egyedül hagyva Budapesten négy tábornokot a lakossággal szemben, rendőrség és hadsereg nélkül? Láthatják, hogy bizony nagy szükség van ránk.” Ekkora arcátlanságot még a nyugati bárgyúság is csak ideig-óráig képes elviselni: nagysokára végre éppen Clemenceau elégeli meg a dolgot és miután a románok a kivonulásra felszólító utasításra adott, november 2-i válaszukat csak nagy húzás-halasztgatás után, 11-én küldik el, másnap, 12-én ultimátumban közli: „a román kormány három és fél hónapja úgy tárgyal a békekonferenciával, mint hatalom a hatalommal, nem véve tekintetbe semmiféle más jogokat és érdekeket, mint a sajátjait” és amennyiben nyolc napon belül nem kap választ vagy ha a válasz „nem lesz kielégítő”, az antant kizárja Romániát a konferenciáról, tehát „Románia így megfosztja magát a határrendezés kérdésében a szövetségesek támogatásától és jogainak a konferencia által történő elismerésétől.” Ez hatott: a románok november 13-ról 14-re, csütörtökről péntekre virradó éjjelre kivonultak a magyar fővárosból.

November 14-én reggel szolgálatba álltak a magyar karhatalmi alakulatok (Lehár Antal csapatai), előbb Budán, azután Pesten is. És november 16-án, vasárnap – a Károlyi-féle köztársaságot éppen egy éve kiáltották ki – reggel 7 óra 55 perckor a magyar nemzeti hadsereg kijelölt alakulatai felsorakoznak a Kelenföldi pályaudvar előtt. Részlet az Új Nemzedék november 16-i, Magyar katonák! című vezércikkéből: „Magyar nemzeti hadsereg hősei, vezérek, tisztek, közkatonák – köszöntünk benneteket! Hát mégis csak hazajöttetek! Hazajöttetek végre megint s mi úgy köszöntünk benneteket, hogy a szívünk majdnem

megszakad a boldogság, az öröm, a büszkeség, a diadal, a reménység terhétől s torkunk elfullad az emlékezés keserűségétől, tehetetlen gyászától és szégyenétől... Édesanyátok itt áll előttetek lerongyolódva, sápadtan a szenvedéstől, a Megfeszített szent elnézésével és enyhületével arcán. Összetört tagokkal, megcsonkítva, hét törrel átverve s alélt karjait ölelésre tárja felétek. Ezek a szemek már elsírták minden könnyüket...de most is, még így is, még mindig a négy égtáj felé, a magyar határokra mutatnak. Magyar nemzeti hadsereg hősei! Vezérek, tisztek, közkatonák! Ti megértitek az édesanyátokat. A magyarok Istene hozott! Köszöntünk benneteket!” Vitéz nagybányai Horthy Miklós vonattal érkezik, majd lóra ül, 8 órakor fogadja a csapatok parancsnokának jelentését, majd parancsot ad a városba indulásra. Fél 9 után érnek a Gellért térre, a szálló előtt Bódy Tivadar polgármester köszönti őket: „Kérve kérlek benneteket, legyetek hűséggel Budapesthez, a magyar főváros minden lakosához. Hassa át szíveteket a régi, lovagias, tiszta magyar szellem...” Horthy ezután mondja el nevezetes beszédét, amelyben tetemre hívta a Károlyit üdvözlő és a kommünt eltűró várost, mely „megtagadta ezeréves múltját...sárba tiporta koronáját, nemzeti színeit.” (A kormányzóknak Isten megadta, hogy megérhette, amint Budapest 1956 őszén kiköszörülte a csorbát.) A Gellért téri fogadás után az Országház elé, a Kossuth térre vonultak.” Az esős idő ellenére mindenütt emberek sokasága szegélyezte a bevonulás útvonalát”, írja Salamon Konrád. Repülők Horthynak a magyar falvak népéhez írott üzenetét szórták a városra: „Falvaink népe, fajunk törzse, őserényeink letéteményese, hozzád száll köszönetem és meleg a mai napon ebből a nagy, megtévelyedett városból. Ha a te fehér házacskaidból kisugárzó őserő megtölti kőpaloták és munkaházak lakóinak szívét is, akkor Magyarország nagyobb és hatalmasabb lesz, mint valaha.” A Parlament főkapujában tábori oltár, baldachin alatt. Csernoch János hercegprímás hálaadó misét celebrál, Tormay Cecil a magyar nők zászlaját adja át a hadseregnek, amit a hercegprímás mellett megáld Petry Elek református és Raffay Sándor evangélikus püspök, továbbá Józán Miklós unitárius esperes...Ezt követi a magyar alakulatok díszszemléje. November 24-én megalakul a Huszár-kormány. 25-én Sir George Clerk, a Szövetséges és Társult Hatalmak Legfelsőbb Tanácsának budapesti megbízottja a békekonferencia nevében elismeri a magyar kabinetet.

* * *

November Lendva vidékére az elkeseredés és a tehetetlen düh tompa, sűrű ködét teríti. A mögöttük lévő negyed év, az augusztus közepétől mostanáig tartó időszak: a mind leplezetlenebb terror és rablás ocsmány hulladékként egymásra rakódó heteit hozta. Már augusztus 27-én ezt írja a Zala Vármegyei Katonai Parancsnokság a nyugat-magyarországi kormánybiztosnak küldött jelentésében: „A novai katonai parancsnokság jelentése szerint a jugoszláv megszálló csapatok, melyek Lentiig nyomultak előre, a lakosságot kirabolják, fosztogatnak és a nőkön erőszakot követnek el.” Olvasható az is, hogy – Zsiga Tibor idézi „az amúgy is szegény lakosságnak jelentős élelem-, állat-, vetőmag- és ruhaállományát elkobozták, valamint számos erőszakot követtek el a nőkkel szemben (a rédicsei erdősz fiatal feleségét állítólag nyolcszor megerőszakolták).” Október 2-án részeg katonák minden ok nélkül lövik Lendvaújfalut, csodaszámba megy, hogy tragédia nem történik. Október folyamán három kivételével minden kerkaszentmiklósi, lendvaújfalui és pincei borospincét feltörték, a bort vagy megitták, vagy elvitték vagy kiöntötték, lövöldöztek a tehéncsordákra és a járókelőkre egyaránt – s tették mindezt annak ellenére, hogy még szeptember 28-án

Perko alezredes írásbeli figyelmeztetést küldött a csapatoknak: álljanak le az erőszakoskodásokkal, mert ezeket ő „iszonyatosan” megtorolja. (Sem iszonyatos, sem másféle jugoszláv megtorlásról nincs adat.) A petesházi majorban hosszasan sanyargatják az ottaniakat, Alsólendván szabályos diktatúrát vezetnek be: a határnak kinevezett vonalhoz még közelíteni sem lehet, ráadásul a megszálló hatóságok – igaz, másutt is – szabályosan provokálják a lakosokat, mintegy szítva-gerjesztve a konfliktusokat – minél több jó ürügy legyen „visszavágni”, tovább „szigorítani” (...).

Az abszolút többségben levő magyarság a Lendva-vidéken természetesen ezekben a hetekben-hónapokban is hevesen tiltakozik a megszállás ellen, noha – ugyancsak Zsiga adatai alapján – nemigen hisz a jugoszláv uralom, az elcsatolás tartós voltában. Ráadásul a november közepén Budapesten történtek híre elég hamar eljut a Mura vidékére is. Már november 23-án és 24-én fegyveres összecsapások vannak Kebele falu térségében. És elérkezik november 29-e. Éppen 23 év múlva, 1943-ban ezen a napon történik meg a „második jugoszláv államalapítás”, a boszniai Jajcében, a Jugoszláv Antifasiszta Népi Felszabadító Tanács (AVNOJ) ülészakán – két év múlva, 1945-ben szintén ugyanezen a napon eltörlik a királyságot és kikiáltják a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságot, ez a

nap, november 29-e lesz majd évtizedekig a titói Jugoszlávia legnagyobb állami („nemzeti”?) ünnepe.

A hajnali órákban nagy lövöldözésre ébred ezen a napon Alsólendva és Lendvahosszúfalú népe. A magyar csapatok északi irányból, Rédics felől három oszlopban tömnek előre. (Megléhet, köztük van a rédicsei erdősz is.) A legnagyobb erő a főúton halad a járási székhely központja felé. Egy oszlop tőlük jobbra, a vasúti töltés mentén rohamoz, a másik balra, a lendvahosszúfalusi hegyen. A fegyverropogás kellős közepén a megtámadott megszállók – nagyrészüket tartalékos, a 43. jugoszláv ezredhez tartoznak, az elemi és a polgári iskolában vannak elhelyezve – álmukból felriadva, hiányos öltözékben, teljes zűrzavarban menekülni próbálnak, kevés sikerrel. A magyar csapatok – határőrök – az első órában kiegészülnek igen nagyszámú „helyi erővel”: Pince község lakói nemcsak csatlakoznak, de önálló akcióba is kezdenek – egészen Völgyifaluig úzik az idegen katonákat.” Nagyon sok alsólendvai lakos csatlakozott”, olvasható A Mura mente és a trianoni békeszerződés című kötetben is. És tegyük hozzá: jónéhány hosszúfalui polgár is, miként Gönc László írja ebben a munkában, „fegyvert ragadott, majd felvette a harcot a jugoszláv katonasággal.” Zalagyertyánosban szintén támadás: az ott lévő délszláv hadfiak Kót felé menekülnek. Gyakorlatilag az egész környék lakossága támogatja a magyar erőket, akárcsak január elején. Csakhogy – sajnos – van egy lényeges hadászati-szakmai különbség az akkori és a mostani küzdelem között: a menekülő ellenség igen hamar – és indokoltan! – felismerheti, hogy a magyar csapatok létszáma és főleg felszereltsége, harci ereje egyáltalán nem kielégítő, sőt, a megszállók nem éppen kiemelkedő harcászati mércéjével mérve is gyenge. Egy idő múlva, a sorokat némileg rendezve, megállítják őket, majd ellentámadásba mennek át – és a jelentékeny katonai túlerő meg is teszi a magáét: az erős géppuskarú mellett amikor a már említett Perko alezredes ágyúkkal kezdi lövetni a közeli Lendvaújfalut és Rédicset – a magyar csapatok sorsa megpecsételtetett... A vállalkozás elbukik, a harcokban négy magyar esik el, az utó-csatározásban további ötöt mérszárolnak le a jugoszlávok (Péterfi Gábort fogolyként bajonettel agyonszúrkálják, Ribes József lendvahosszúfalusi szőlősgazdát és Hancs István napszámost sebesülten elfogják és agyonlövik, Varga Antal és Fehér Vendel diákokat megtorlásként elfogják és lelövik.) A mai napig nincs adat arról, hány megszálló jugoszláv katona halhatott meg a november 29-i felszabadítási kísérlet folyamán.

Másnap, november 30-án a megszállók negyven túszt szednek össze a helyi lakosságból, 21-et el is

szállítanak. (Később kiderül: Belgrád közelébe.) Ez a nap – András napja – az új egyházi év kezdete is. (András Péternek, a galileai halásznak, a római katolikus Anyaszentegyház „kőszikla”-alapítójának testvére. Krisztus után 60-ban Patrasz táján szenvedett vértanúhalált: Nero helytartója X alakú keresztre kötöztette, hogy lassú halállal múljék ki a világból – két nap után, november 30-án halt meg...

András a legfontosabb házasságjósító és varázsló nap. A Muravidéki magyar néphit szerint annak a lánynak, aki szeretné meglátni éjszaka jövőbelijét, egész nap böjtölnie kell – három szem búzát kell enni reggel, délben, este és három csepp vizet inni –, lefekvés előtt meg kell mosakodni, de nem szabad megtörölközni: a törölközőt a párna alá kell tenni, mert éjjel megjelenik a jövőbeli és a törölközővel megtörli az arcot, így tudható meg a leendő pár kiléte – ha álmában nem ismeri meg az illetőt, másnap találkozik vele mint aznap az első férfival. A fiúknak éjfélkor a templom körül térden állva kell járniuk, hogy ők is meglássák leendő párjukat.

A házasságjósítók ezen a napon, úgy lehet, fura jövőbeliket láttak.

* * *

Ez az utolsó fellobbanás, amely egyértelműen a november második felében bekövetkezett fővárosi

események kürtszavára történt – van olyan (jelenkori!) forrás, amely „felelőtlen elemek” fellépésének minősíti az Alsólendván és környékén végrehajtott fegyveres visszaszerzési kísérletet – elég nagy hullámokat ver: a délszláv sajtó mennydörög, megszólal a magyar külügyminiszter – magyarázkodik, akárcsak kormánya –, nemsokára francia-olasz-magyar-jugoszláv vegyesbizottság érkezik, a történeteket kivizsgálendő. Mindez nem akadályozza meg a vérszemet kapott hódítókat abban, hogy tovább ne próbálkozzanak az előrenyomulással: 1919. december 19-én este 10 órára rendkívüli minisztertanácsot hív össze Huszár Károly miniszterelnök a budai Várba, meginvitálva Horthy Miklóst is, mivel olyan információt kapott, hogy a jugoszláv haderő a muravidéki demarkációs vonal átlépésére készül és legalább Szentgotthárdig készül előrenyomulni, Pozsony környékén cseh csapatösszevonások vannak és a már hosszabb ideje emlegetett nyugat-magyarországi szláv korridor megvalósítása érdekében meg akarják szállni Győr, Moson, Sopron és Vas vármegyék Ausztriával határos részeit. Megállapodnak abban, hogy érdemi katonai védelemre már nincs mód és haladéktalanul értesítik az antantot... A fenyegetettség pedig – ami az elkövetkezendőket illeti – váltig nem csökken, hanem időről időre csak nő...